

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

**MANBASHUNOSLIK
O‘QUV DASTURI**

Bilim sohasi:	100000 – Ta’lim
Ta’lim sohasi:	110000 – Ta’lim
Ta’lim yo‘nalishi:	60111100 – Tarix

Chirchiq – 2023

Fan/modul kodi M304		O'quv yili 2025-2026	Semestr V	ECTS - Kreditlar 4	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
	Manbashunoslik	60	60	120	
2.	I. Fanning mazmuni Fanni o'qitishdan maqsad – manbashunoslik to'g'risida talabalarda xolisona ilmiy dunyo qarashni, ko'nikma va malaka shakllantirishdir. Fanning vazifasi – moddiy va ma'naviy madaniyat, ijtimoiy-iqtisodiy, tarixiy jarayonlar va g'oyaviy qarashlar masalalarini o'rgatishdan iborat. II. Nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Manbashunoslik fani predmeti, maqsad va vazifalari Bu darsda yozma manbalar, ularning o'rganish muhimligi, bu sohaning o'ziga xos xususiyatlari, yozma manbalar turlari, ularning qidirib topish, tarix fanini o'rganishdagi roli va ahamiyati. Tarixiy manbashunoslik, adabiy, o'ziga xos va umumiy xususiyatlari. O'zbekiston tarixi va uni o'rganishda manbashunoslik fani o'rni. 2-mavzu. Manbashunoslikning yo'nalishlari: Nazariy va amaliy manbashunoslik Nazariy yo'nalish-yozma manbalarini vujudga kelishi va ularda real tarixiy sharoitni aks ettirish qonuniyatlari, manbalarni izlab topish tavsiflash, tasniflash, tartibga solish va turkumlarga bo'lish asoslarini ishlab chiqish, manbalarni tadqiq qilish metodikasi va uslubni belgilab berish. Amaliy yo'nalish-manbashunoslikning manbalarning muayyan sohasi, bo'limi, davri, masalasi yuzasidan ish olib borish, arxiv, muzey, kutubxonalarda manbalarni to'plash, saqlash, tavsiflash. Bu tadbirlarning keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun ahamiyati. 3-mavzu. Qadimgi davrning tarixiy manbalari: eron, hind, yunon va rim ayrim yozma manbalari O'rta Osiyo qadimiy tarixiga oid mahalliy manbalar, "Avesto", Eron				

hududidagi qadimgi yozma yodgorliklari, toshlar, sopollar va saroy devorlaridagi yozuvlar va ularning ahamiyati, hindlarning qadimgi yozma manbalari, qadimgi yunon tarixchi olim va faylasuflarining asarlari Arxeografik ekspeditsiyalar, qo'lyozmalarni qidirib topish, raqamlash, ixcham tavsiflar, fixrist - kataloglar, shaxslar asarlari kataloglari, alohida maqola, manba nashri, tarjimasi, izohlar, manbalardan tarixni o'rganishda, tarix darslarida foydalanish masalalari, tarixiy asarlari kataloglari xususiyatlari.

4-mavzu. VI – VIII asrlarning tarixiy manbalari: turk, xitoy va sug'd tilidagi manbalar

Mazkur davrdagi siyosiy voqealar tasnifi, eftallar, Turk xoqonligining vujudga kelishi ijtimoiy-siyosiy voqealar, G'arbiy turk xoqonligi, turkiy manbalar, bitiklar, toshga yozilgan bitiklar, sug'd tilidagi manbalar, ularning o'qilishi, O'rta Osiyo tarixini o'rganishda ularning ahamiyati, xitoy manbalari.

5-mavzu. IX-XII asrlarda O'rta Osiyo tarixi manbalari

“Qur'oni karim”, tafsirlar, “Hadislar”, “Payg'ambar qissalari”, “Avliyolar to'g'risidagi tazkiralari”. Arab tilidagi manbalar xususiyatlari, O'rta Osiyolik mualliflar, al-Xorazmiy, Beruniy, Samoniy, Jayxoni, Maxmud Koshg'ariy, xorijiy olimlar-Madoiniy, Tabariy, Istahriy, Yoqut Xamaviy, Ibn Arabshoh va boshqalar.

6-mavzu. XIII-XIV asrlar manbalari

Mo'g'ullar davri manbalari, Chig'atoy ulusi, arab tilidagi manbalar, fors va turk tilida bitilgan manbalar, Mo'g'ullar davridagi fors tilidagi manbalar, Shaxobiddin Nasaviy, Juvayniy, Fazullox Rashididdin.

7-mavzu. Temuriylar davriga oid manbalar

Mirzo Ulug'bek asarlari va ularning qo'lyozmalari, tarjima va nashrlari. Amir Temur davri manbalari, Nizomiddin Shomiy, G'iyosiddin Ali asarlari, “Tuzuki Temuriy”, Ibn Arabshoh, Shoxrux va Ulug'bek davri manbalari. Hofizi Abru, Sharafuddin Ali Yazdiy, Abdurazzoq, Samarqandiy, Mirxond, Xondamir, Alisher Navoiy, Bobur, turli hujjatlar va boshqalar.

8-mavzu. Shayboniylar davri manbalari

Asosiy siyosiy-ijtimoiy voqealar. Fors tilidagi manbalar. O'zbek tilidagi manbalar. “Fathnoma” nomli tarixiy mavzudagi she'riy doston. “Shayboniynoma” fors tilida bitilgan she'riy doston. “Mehmonnomayi Buxoro” O'zbekiston va Qozog'iston, balki Markaziy Osiyoning XV asr II

yarmi - XVI asr boshlaridagi voqealar bayoni mavjud qimmatli tarixiy asar. "Habib us-siyar fi axbor afrod ul-bashar" "Inson xabarlari va fardlarida do'stning taijimai holi" nomli mashhur tarixiy asar.

9-mavzu. XVII-XIX asrlar manbalari

"Tavorixi-guzida-Nusratnoma", Abdullo Nasrulloxning "Zubdat ul-asar"i. Xorazm xonligi manbalari. Munis, Ogahiy, Bayoniy tarixiy asarlari, tarixiy asarlar tarjimalari. Buxoro amirligi manbalari. Qo'qon xonligi manbalari. Xorijlik sayyohlar asarlari, hujjatlar. N.Muravev. D.Gladishev. I.Muradovlarning xotiralari. Maxalliy tarixchilar asarlari, rus matbuoti, olimlari asarlari, arxiv hujjatlari.

10-mavzu. Memuar asarlarning manba sifatidagi o'rni

"Boburnoma", "Tazkirayi Bug'roxoniy". "Bug'roxonning hayot yo'li va aytganlari"), "Manoqibi xoja Yusuf Hamadoni". "Xoja Yusuf Hamadoniyning hayot yo'li", "Mujmuai Fasihiy", Zayniddin Vosifiy, "Badoyi' ul-vaqoyi".

11-mavzu. Sayyoh va elchilarning esdaliklari muhim manba sifatida

Sayyoh, elchi, xotira, kundalik, rasmiy qabul, xalifa Muqtadir, Bulg'orga Hamadon, Ray, Domg'on, Nishopur, Marv, Poykand, Buxoro, Xorazm, Ustyurt, Yoyiq (Urol), Ibn Fadlan, Yoqut Hamaviy, "Mo'jam ul-buldon", "Risalat ul-uxro" "Ikkinchi risola". Marko Polo, Iogann Shiltberger, "Esdaliklar", Klavixo, I.D.Xoxlov, Aka-uka Pazuxinlar, V.A. Daudov, Piyotr I. Bekovich-Cherkaskiy, F.Beneveni, Filipp Nazarovning esdaliklari, Dmitriy Gladishev va Ivan Muravinlar, A.I.Butakov.

12-mavzu. Rossiya imperiyasi davri manbalari (1867-1917-yillar)

O'rta Osiyo, amerkada fuqarolar urushi, Kaufman, O'rta Osiyoning Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olinish bosqichlari, Rossiya imperiyasining boshqaruv siyosati, Turkiston general gubernatorligi, sudlov tizimidagi o'zgarishlar, "Turkiston viloyatining gazet", Turkiston albomi, Milliy matbuot materiallari, "Taraqqiy", "Xurshid", "Tujjor", "Shuhrat", "Osiyo", "Samarqand", "Sadoi Turkiston", "Sadoi Farg'aona", milliy ozodlik qo'zg'alonlari

13-mavzu. Sovet davri manbalari

Mafkura va tarix, rasmiy hujjatlar, asarlar, ular talqini. Rasmiy manbalar, davr tarixi tadqiqotlarda, Sho'ro davri tarixi zamonaviy tadqiqotlarda.

14-mavzu. Mustaqillik davri manbalari

Rasmiy hujjatlar. Birinchi prezident I.A.Karimov asarlari. Manbashunoslikdagi muammolar tahlili. Asosiy siyosiy-ijtimoiy voqealar mustaqillik davri tarixi zamonaviy tadqiqotlarda.

15-mavzu. Manbashunoslikning dolzarb muammolari

Manbashunoslikka oid adabiyotlar, fixrist kataloglar, alohida asarlar nashrlari, tarjimalari, monografiyalar va darsliklarda manbalardan foydalanish, umumiy mulohazalar va ushbu sohada qilinishi zarur bo'lgan ishlar

III. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Manbashunoslik fani predmeti, maqsad va vazifalari
2. Manbashunoslikning yo'nalishlari: Nazariy va amaliy manbashunoslik.
3. Qadimgi davrning tarixiy manbalari: eron, hind, yunon va rim ayrim yozma manbalari
4. VI – VIII asrlarning tarixiy manbalari: turk, xitoy va sug'd tilidagi manbalar
5. IX-XII asrlarda O'rta Osiyo tarixi manbalari
6. XIII-XIV asrlar manbalari
7. Temuriylar davriga oid manbalar
8. Shayboniylar davri manbalari
9. XVII-XIX asrlar manbalari
10. Memuar asarlarning manba sifatidagi o'rni
11. Sayyoh va elchilarning esdaliklari muhim manba sifatida
12. Rossiya imperiyasi davri manbalari (1867-1917-yillar)
13. Sovet davri manbalari
14. Mustaqillik davri manbalari
15. Manbashunoslikning dolzarb muammolari

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyiha maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo'yilgan masalani o'rganib,

izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, hulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari to'liq ochib beriladi.

V. Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Manbashunoslik fani predmeti, maqsad va vazifalari.
2. Manbalarning turlari.
3. Manbashunoslik yondosh sohalari.
4. So'g'd manbalarini o'rganilishi.
5. Turkiy bitiklarga oid manbalar.
6. Manbalarni o'rganishning metodologik mezonlari
7. O'zbekiston tarixi qadimgi manbalari
8. O'rta Osiyoning IX-X asrlar manbalarining o'rganilishi.
9. O'rta Osiyoning IX-XIII asrlar tarixiga oid manbalar tahlili.
10. Mo'g'ullar davri manbalari
11. Temuriylar saltanati tarixi manbalarini o'rganish.
12. Shayboniylar davlati tarixiga oid tadqiqotlar.
13. Ashtarxoniylar tarixiga oid tadqiqotlar.
14. Xiva xonligi tarixiga oid yirik nashrlar.
15. Buxoro xonligi tarixiga oid manbalarning o'rganilishi.
16. Qo'qon xonligi tarixiga oid muhim tadqiqotlar.
17. O'rta Osiyo xonliklar va chor Rossiyasi mustamlakasi davri manbalari.
18. Sho'rolar davri manbalari.
19. Mustaqillik davri manbalari.
20. Manbashunoslikning dolzarb muammolari.

3.

VII. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

Kelajakdagi kasbiy faoliyatda manbashunoslik fani predmeti, tarixiy bilimlarning o'ziga xosligi va tamoyillari, metodologiyasi va tarixiy manbalari, tarixiy dalillar va ularni talqin qilish, tarixiy tadqiqotlarda umumiy ilmiy usullar, maxsus tarixiy usullar, fanlararo yondashuv, tarixdagi matematik usullar, tarixiy informatika fanlarga oid bilim, tasavvurga ega bo'lishi (bilim);

o'zining kasbiy faoliyatida mustaqil qarorlar qabul qilishni; bakalavriatning mos yo'nalishi bo'yicha raqobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishni; foydalana olishi (ko'nikma);

Jahon tarixining turli bosqichlarida ro'y bergan muhim voqealar va

	jarayonlarni manbalar asosida o'rgana olish; tarixiy taraqqiyotga ta'sir ko'rsatgan omillarni tahlil etish malakalarga ega bo'lishi kerak.
4.	VIII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va hioya qilish uchun loyihalar
5.	IX. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar va tushunchalar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha variantlar asosida yozma topshiriqlarni bajarishi zarur.
6.	X. Asosiy adabiyotlar: 1. Madraimov A.A., Fuzailova G.S Tarixiy manbashunoslik / O'quv qo'llanma. T.: Fan. 2006. -314 b. 2. Madraimov A.A., Fuzailova G.S. Manbashunoslik. Darslik. –T., Fan, 2008. 3. Saidqulov T.S. O'rta Osiyo xalqlari tarixnavisligidan lavhalar. –T.: O'qituvchi, 1993. 4. O'zbekiston tarixi / R.H.Murtazayeva tahriri ostida. –T., 2003. Tarixiy manbashunoslik / O'quv qo'llanma. T.: Fan. 2006. -314 b. 5. Amir Temur va Ulug'bek zamondoshlari xotirasida. T.: O'qituvchi, 1996. 6. Munirov K. Xorazm tarixnavisligi. –T.: Fan, 2000. 7. Ahmedov B. O'zbekiston tarixi manbalari. –T.: O'qituvchi, 2001. 8. Сулейманов Р.Х. Древний Нахшаб. Т. 2000. XI. Qo'shimcha adabiyotlar: 1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2017. - 488 b. 2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2016. - 56 b. 3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-

	yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi. - Toshkent, O'zbekiston, 2017. - 48 b. 4. Habibullaev A. Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik, T., 2000. 5. Qissai Temur ("Malfuzoti Temuriy"). Toshkent: O'rta Osiyo xalqlari instituti, 2000. 6. Собрание восточных рукописей института востоковедения АН РУз. История Составители: Д.Юсупова, Р.П.Джалилова. Ташкент: Фан, 1998. Axborot manbalari: 1. www.edu.uz 2. www.pedagog.uz 3. www.cspi.uz 4. www.pedagog.uz 5. www.edu.uz 6. www.natlib.uz 7. www.ziyonet.uz
7.	Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2023 yil "_____" _____dagi qarori bilan tasdiqlangan
8.	Fan/modul uchun ma'sul: S.A.Toshtemirova - ChDPU, "Jahon tarixi" kafedrasi dotsenti, p.f.f.d. (PhD) S.A.Toshev - ChDPU, "Jahon tarixi" kafedrasi o'qituvchisi M.H.Sa'dullayeva - ChDPU, "Jahon tarixi" kafedrasi o'qituvchisi
9.	Taqrizchilar: J.N.Abduraxmanova – Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti "Ijtimoiy fanlar" yo'nalishi dotsenti, tarix fanlari nomzodi. N.S.Kenjayeveva - ChDPU, "Jahon tarixi" kafedrasi dotsenti v.b., t.f.f.d. (PhD)